

Komandtiltiņa varā

Aktiera un režisora attiecības ir patiesi delikāta tēma, īpaši – ja tās jākomentē pašam aktierim. Ir pilnīgi pašsaprotami, ka ikviena iestudējuma komandtiltiņa galvenā persona, gluži kā kapteinis jūras braucienā, vienmēr ir režisors. Lai gan savu profesiju zina gan matroži, gan bocmanis, gan stūrmanis, bez akcepta vai pavēles neviens no viņiem nevar brīvi darboties, kā pašiem ienāk prātā. Turklāt atšķirībā no kuģa personāla režisors savā valstībā var mainīt padoto statusu pēc sava prāta. Prozaiskāk runājot, aktieris no režisora ir atkarīgs ne tikai iestudējuma gaitā, bet jau ilgāku laiku pirms tam – vai vispār un kādi uzdevumi viņam tiks uzticēti. Aktieri ļoti reti uzdrošinās komentēt konkrēta režisora darba principus, jo tad iespējams, ka nākamajā izrādē viņiem skatuves dēļus neredzēt kā savas ausis. Neraugoties uz stingro disciplīnu, daudzi tomēr cenšas uz to raudzīties pozitīvi, uzticoties, ka visu nosaka mākslas, nevis cilvēcisko simpātiju vai antipātiju principi. Piemēram, **Baiba Broka** pieder pie aktieriem, kuri savu viedokli vienmēr saskaņo ar režisoru. “Vai nu viņš mani, vai es viņu vienmēr spēju pārliecināt. Tiešām bijušas situācijas, kurās esmu pārliecinājusī režisoru par savu, no viņa sākotnējiem plāniem atšķirīgu lomas interpretāciju. Vienmēr jāatceras, ka pa vidu starp aktieri un režisoru ir tas trešais – izrāde, kuru kopīgi veidojam. Šādā situācijā nekādiem egoistiskiem kašķiem nav vietas.”

Pretoties režisora vēlmēm un viņa iecerētajai tēla rīcībai Baiba uzdrošinās arvien biežāk. “Agrāk biju pakļāvīgāka, bet tagad pavisam skaidri zinu, ko mans tēls nekad izrādē nedarītu. Pēdējais šāds gadījums saistās ar Aspazijas lomu. Par dažiem teikumiem Ingas Ābeles uzrakstītajā lugā *Aspazija. Personīgi* režisorei Mārai Ķimelei teicu: “Es to neteikšu, nevaru! Aspazija to attiecīgajā brīdī nevar pateikt!” Protams, varēju savu viedokli pamatot. Māra Ķimele ir gudra, vieda, viņa teica: “Labi, tad to nesakām. Izsvītrojam.” Domāju, ka tas ir pareizi. Šādi teātrī jāveidojas attiecībām starp aktieri un režisoru.”

Gluži pašsaprotami, ka režisoram jābūt tālredzīgam, varbūt pat varētu sacīt – viedam profesionālim, jo tikai tā viņš spēj kļūt par patiesu autoritāti aktieriem, ar kuriem strādā. Baibai Brokai ir šāda pieredze: “Diemžēl man nav liela respekta pret pašlaik dzīvo dramaturgu rakstītajiem tekstiem, savukārt ir izkāpināts respekts pret klasiķiem un visu, kas atzīts par lielu literatūras vērtību. To gan ļoti labi *ārstē* Alvis Hermanis, kurš prot mainīt un mūsu izpratnē uzlabot jebkuru dramaturģisko materiālu, drosmīgi pārveidot darbības līnijas un tekstu. Pie tā pierodu tikai pamazām. Brīnos – vai tiešām tā var darīt ar Ilfa un Petrova tekstu *Divpadsmīt krēslos?*..”

Aktrise **Marija Bērziņa** savu domu izklāstu sāk ar diezgan vienkāršu patiesību: “Man ir svarīgi būt *uz viena viņa* ar iestudējuma režisoru. Nav pat svarīgi, kuram tipam viņš pieder, – vai nu pieskaitāms pie tiem, kuriem patīk strādāt kopā ar aktieriem un, šādi radot, atklāt jaunus pavērsienus, vai arī dēvējams par inscenētāju, kuram viss skaidrs jau pirms mēģinājumu procesa sākuma. Jāatzīst, ka ar tiem, kuriem patīk inscenēt, ir mazliet grūtāk, jo tādā gadījumā man kā aktrisei jāiemieso režisora iepriekš izstrādātais konkrētā tēla un izrādes kopējais redzējums.

Teātra pasaule šobrīd vairāk akcentē formas iestudējumus, tādēļ priecājos, ka jaunie režisori spēj savienot šo formu ar

satura būtību un pārdzīvojumu slāni. Sev par pārsteigumu atklāju, ka bez atteikšanās no iekšējā lomas satura varu būt spilgta arī formas izrādē – Žana Anuija traģēdijas *Antigone* iestudējumā pie režisora Elmāra Seņkova. Saņemot lomas piedāvājumu, nedaudz krenķējos, jo teicējas loma jeb kora teksta runāšana man nešķita diez ko interesanta. Ak Dievs, neko tādu vēl Nacionālajā teātrī nebiju darījusi! Sarunās ar režisoru neslēpu, ka šajā iestudējumā nejūtu nekādu aktierisko izaicinājumu. Tad nolēmām, ka koris jāpersonificē, radot faktiski jaunu, patstāvīgu tēlu. Lai tas izdotos, man pilnīgi un absolūti jāatvadās no Marijas Bērziņas. Sākām ar runas melodijas meklējumiem, atteicāmies no jebkādas sadzīviskas kustības un mīmikas, visu izsaka vien acis. Lai tas izdotos pārlicinoši, iekšējam procesam jārisinās precīzi un intensīvi. Šī bija reize, kad sākām no formas un tikām līdz saturam.”

Mazliet atturīgāks skatījums uz tā dēvēto jauno režisoru darba principiem ir pirms daudziem gadu desmitiem teātra skolu apguvušajai **Līgai Liepiņai**. “Šodien, man šķiet, visgrūtāk atvērties, ja atnāk režisors, kurš nezina, kā izveidos iestudējumu. Tā gadās ar jauniem, talantīgiem cilvēkiem, kuri jau radījuši labus skatuves darbus, taču viņi vēlas visu veidot kopā ar aktieriem. Nacionālais teātris agrāk bija pieradis strādāt ar inscenētājiem, tādēļ režisors meklētājs mums bija kas jauns. Bija ļoti grūti pieņemt, ka viņš risinājumu gaida no aktiera, nevis to pasniedz jau pārdomātu un gatavu.

Es ļoti uzticos režisoram, tāpēc man bieži ir grūti, ja viņš man neko nevar pateikt. Aktieris ir instruments, kuram jārealizē režisora ideja. Šis instruments var spēlēt dažādi, bet – ja pianists viņam uzliek savus pirkstus un nezina, ko tagad spēlēt, tad...”

Pavisam citas aktieru paaudzes pārstāvis **Jānis Āmanis**, kurš gan arī visnotaļ vairs nav *pirmo reizi ar pīpi uz jumta*, atklāj, ka lomas meklējumos var palīdzēt ne tikai režisors, bet arī

pieredzējuši kolēģi. “Pēc iepazīšanās ar lomu sākas labvēlīgais konflikts starp aktieri un režisoru – tēla meklējumi. Režisors nāk ar savu devumu, savukārt aktieri diemžēl šodienas teātrī viņam pārāk maz uzticas. Vai tā ir pašu režisoru vaina? Nezinu. Varbūt viņi nemāk aktieri iedvesmot, iekarot uzticību. Tad sākas *rīvšanās*.”

Tomēr Jānis režisoram uzticas pilnībā, taču – ne tikai viņam. “Esmu piedzīvojis situācijas, kurās nāk klāt kolēģi un stāsta, kā man būtu jāspēlē. Tos, kuri dod padomus ieteikumu formā, vienmēr uzklāsu. Ienākot teātrī, bieži nācās uzklāst gandrīz vai prasības, kas un kā attiecīgajā brīdī jādara. Tā gan nerīkojās, piemēram, Uldis Dumpis. Viņš nekad neteica: “Zini, tev vajāg spēlēt tā!” Tieši tādēļ, ka viņš ieteica, nevis kategoriski paziņoja, Uldi Dumpī vienmēr ieklausos.

Ļoti daudz man palīdzējusi Lāsma Kugrēna. Viņa man ir kā otra mamma. Mūs vieno aktieriskā uzticība. Uz skatuves varam viens otra priekšā justies brīvi, ļaujoties tēlam, kuru spēlējam. Lāsmai varu uzticēties pilnībā, iet ar viņu izlūkos.

Aktierim principā jāprot *tulkot* režisora ieceri. Spilgts piemērs ir Vladislava Nastavševa iestudējums *Dzin*. To veidojot, ļoti ilgi centos saprast, ko režisors no manis vēlas. Labi, ka šajā procesā atradās *tulks* – Dita Lūriņa. Sanāca tā, ka Nastavševs visu stāstīja viņai, savukārt Dita paskaidroja pārējiem. Tikai tā sāku saprast, ko režisors vēlas.

Šajā kontekstā gribu teikt, ka mans veiksmes stāsts saistās ar Mihailu Kublinski. Domāju, ka ikvienam jaunajam aktierim ar viņu jāpastrādā. Lai arī daži runā, ka viņš ir vecmodīgs, Miks spēj iedot pamatvērtības. Ar viņu strādājot, es spēju gūt atbildes pats uz saviem jautājumiem. Mikam Kublinskim ir krāsaina dzīve, kas labi redzams.”

Jānis nebaidās atklāt arī savas pretenzijas režisora virzienā: “Aktieris nevar precēties, dibināt ģimeni, radīt bērnus. Tā var aiziet līdz galējībai. Viņam jādzīvo teātrī! Vladislavs

Nastavševs, iestudējot Nacionālajā teātrī Tenesija Viljamsa *Pērnavasar negaidot*, teica: “Tagad tev nav nekā cita, tikai šī luga!” Atbildēju: “Nē. Man šovakar jāspēlē tevis paša iestudētajā *Dzin*.” Vispār Vlads ir režisors, kuru neprotu *tulkot*. Varbūt esmu par jaunu un dumju. Citādi gribēju sacīt, ka aktierim jābūt atdalīt vienu lomu no otras. Cik tu vari to izdarīt? Protams, arī mājās apsēdies un aizdomājies par kādu no lomām, taču jāspēj to nošķirt no visa pārējā.”

Šajā kontekstā īsti vietā piesaukt **Vitu Vārpiņu**, kuras skatuves pieredze palīdzējusi atklāt kādu patiesību: “Ir dažas lomas, kurām labi, ja aktieris nav konceptuāli domājošs, bet ir kā māls, kuram nav sava viedokļa par lomu, – tad režisors viņu var *mīcīt*. Taču šis ir laiks, kurā vajadzīgi gudri aktieri. Domāju, ka mēs visi gribam gudru sabiedrību un gudru teātri.”

Reizēm varētu šķist traucējoši, ja aktieris par savu lomu galvā tik daudz sadomājis, ka mēģina netieši vai atklāti pretoties režisora redzējumam, tā vietā liekot savu, iestudējuma kopainai nepiemērotu tēla koncepciju. Vēl vairāk – viņš nespēj spēlējot aizmirst savas teorētiskās atziņas un izrādes gaitā sevi no malas vēro, un tas var novest pat līdz samākslotībai, pozēšanai un tamlīdzīgām klizmām. Vita Vārpiņa tomēr ir pārliecināta, ka “inteliģents un gudrs aktieris vienmēr pratis dzirdēt režisoru un savu zināšanu sistēmu pakārtot. Katrā ziņā man nav interesanti skatīties uz dumjiem aktieriem.

Nezinu nevienu aktrisi, kura apgalvotu, ka nevēlas strādāt ar tādu režisoru, kam sekotu līdz galam un ticībā viņa idejai būtu gatava uz skatuves darīt visu iestudējumā nepieciešamo. Pat pārkāpt bīstamas robežas. Dziļi zemapziņā mēs pēc tā alkstam. Kurš aktieris negrib uzlēkt augstāk par to platformu, uz kuras savā profesijā un varēšanā atrodas pašlaik? Taču diemžēl tas vismaz man pagaidām paliek ideālais variants.”

Ikvienai emocionāli izkoptai un intuitīvai aktrisei ir grūti strādāt ar režisoru, kurš viņai ir cilvēciski svešs savā vērtību

orientācijā un pasaules izjūtā pat tad, ja abu starpā nav profesionālu domstarpību, cik nu tas šādā situācijā radošajā procesā vispār iespējams. Vitai Vārpiņai ir svēta pārliecība, ka izrāde vispār var izdoties tikai tad, ja visi tās veidotāji iet vienā virzienā – pat nebūdami domubiedri privātajos uzskatos par dzīvi. “Šis ir režisora teātra laiks, tāpēc man šķiet svarīgi noticēt un iet viņam līdzi. Esmu nokļuvusi situācijā, kurā nepiekrītu režisora noteiktajai iestudējuma un savas lomas koncepcijai, nepiekrītu tām vērtībām, par kurām iestājas viņš. Tomēr – ja katrs deķi velk uz savu pusi, nekad laba izrāde nesanāk. Pēc manas pārliecības, aktierim tomēr ir jāiet tajā virzienā, kurā šo kuģi stūrē režisors.

Ir gadījušās reizes, kurās esmu jutusi režisora enerģētiski vardarbīgu attieksmi pret mani, manu psihofiziku. Šāds ceļš man nav pieņemams, tas nav auglīgs. Vismaz – strādājot ar mani. Drīzāk tad, ja režisors spēj būt pacietīgs, dod man lielāku brīvību un atļauj kļūdīties, iespējams cerēt uz interesantu rezultātu. Esmu savā pieredzē par to pārliecinājusies. Man ļoti grūti uz skatuves atvērties, ja no režisora jūtu negāciju, neticību. Varbūt tā ir mana privātā – Vitas nedrošība?..”

Un cik grūti, piemēram, **Gundaram Grasbergam** strādāt ar režisoru, ja tas viņam ir cilvēciski nepatīkams, tāls savas personības pamatos? “Es tiešām no šādām antipātijām nevaru abstrahēties,” aktieris apstiprina. “Ar kaut kādu maņu jūtu, turklāt ar gadiem arvien labāk *čuju* režisora blefu, un tas ir ārprāts. Ir režisori, kuri pēc tam atklāti atzīstas savā paviršībā, viens no viņiem pirmizrādes dienā man atļāvās pateikt: “Es vispār nezināju, ko ar to lugu un tavu lomu iesākt, vienkārši provocēju, blefoju un gaidīju, kad no jums uz skatuves kaut kas iznāks ārā.” Es šo režisoru vairs negribu redzēt.

Ir milzīga atšķirība, ja atnāk cilvēks personība ar skaidru, garīgi piesātinātu *bildi*. Viņš šo darbu ir *apēdis*, visos līmeņos aptvēris tā būtību. Tad pa visiem kanāliem aktieri to jūt,

uzsūc, saprot pusteikumos. Es tieku parauts līdzī šim procesam un nojaušu galvenos uzdevumus. Ja iestudējuma process sākas šādi, ir brīnišķīgi.”

Arī **Intaram Rešetinam** nācies strādāt ar režisoru, kura cilvēciskā būtība un profesionālā domāšana viņam nav tuva, varbūt pat šķitusi nepieņemama. “Neizbēgami nākas strādāt arī tad, ja ar režisoru nav *kopējās ķīmijas*. Tad ir jāiekožas *elkonī* un vienalga darbs jāpaveic. Arī es, tāpat kā ikviens aktieris, pamazām augu, spēlēju savas lomas un vienā brīdī saprotu – esmu izaudzis no autiņiem. Tad piezogas ambīcijas. Ja šādā situācijā atnāk kāds vājāks, iekšējo šaubu nomākts režisors, kurš ir tālu no meistara, apzināti vai neapzināti veidojas pretreakcija. Pirms pāris gadiem man bija lieli profesionāli strīdi ar kādu režisoru, un tad domās viņam jautāju: “Kāpēc tu nāc šeit un vispār uzņemies šos pienākumus, ja man jāstrādā gan savā, gan vēl tavā vietā?! Labi, darīšu visu, ko liec, bet *nedegšu* par šo lietu. Un tieši tāpēc, ka, manuprāt, neesi atbilstošs režisora profesijai.” Ja tāds, kāds esmu šodien, vēlreiz nokļūtu līdzīgā situācijā, rīkotos citādi. Tagad saprotu, kā ir būt režisoram darbā ar ambiciozu aktieri. Es censtos viņam palīdzēt, neraugoties uz to, cik labi katrs no mums sevi profesionāli attīstījis un sagatavojis konkrētajam darbam, jo – rezultāts jau vienalga ir jāsasniedz! Izrādei jābūt labai!”

Par to, cik dažādas var būt aktieru un režisoru attiecības, lieliski izsakās **Dainis Grūbe**: “Agrāk no režisoriem *raustījos*, bet tagad runāju pretī, ja uzskatu, ka man ir taisnība. Lūdzu, izmēģinām gan tavu, gan manu variantu! Tad jau redzēsīm, kuram taisnība. Ļoti uzticos savai intuīcijai.

Ar režisoru Mihailu Gruzdovu salamājos, kad mēģinājām *Tas īstais, tā īstā*. Es savu mazo lomiņu Billiju gribēju spēlēt vienādi, viņš – citādi. Paliku pie sava. Aktierim tomēr vajag par sevi pastāvēt, viņš nevar tikai pakļauties.

Equus mēģinājumā ainā, kurā Alans skatās televīziju, bet tēvam tas nepatīk, Juris (Žagars) nāca ar saviem piedāvājumiem, bet viss mans ķermenis šādiem risinājumiem pretojās. Tā, *sit ārā korķus!* Izmēģinājām. Nav! Juris paliek pie sava, es nepieņēmu. Viņam ir vieglāk, man – grūtāk. Es saku – neiet! Līdz kaut kam nonācām, nomierinājāmies, gājām tālāk. Pēc pāris dienām, kad pie šīs ainas atgriezāmies, Juris sāka visu darīt pavisam citādi. Uzreiz sajutu – tā ir pareizi. *Equus* bija materiāls, kurā manī uzreiz iekšā *zvanīja*, ja kas nebija pareizi. Un es tam biju uzticīgs.”

Pavisam drošs ir **Lauris Dzelzītis**: “Manī nav aizrūtu saistībā ar sava viedokļa izteikšanu. Uzskatu tā – režisors veido izrādi, bet aktierim jāizveido sava loma. Protams, jābūt vienotai idejai un saprotamam galamērķim, tikai tad kaut kas labs var sanākt. Bet – režisors nav jāmīl. Arī teātris nav jāmīl, tajā ir jāstrādā.

Man jāsaprot, ka konkrētais režisors tēmā, pie kuras strādājam, ir galvas tiesu par mani pārāks, ka viņa pozīcija nav balstīta pseidointeliģencē un lecīgumā. Ja jūtu pret režisoru cieņu, varu aiz viņa doties un darīt visu. Kā mēdz teikt, kopā iet izlūkos. Ja vajag, būt kā Pavļiks Morozovs.”